

EL MÉS BELL DELS CÀNTICS

«L'estimat és tot meu
I jo som seva»
(Cant 2,16)

Francesc Ramis Darder

Cada vegada que llegim el Càntic contemplam com l'amor apassionat entre l'enamorat i l'enamorada esclata a la primavera. Amb certesa comentaven els rabins: «Si Déu no hagués donat la Llei a Israel, el Càntic hauria bastat per governar l'Univers.» I és veritat; perquè el vertader progrés de la història humana rau en la capacitat d'estimar. Encara que la paraula «Déu» no figuri de manera explícita en el Càntic, hi batega en cada pàgina, puix, com assenyala l'Escriptura, «Déu és amor» (1Jo 4,8).

1. Qüestions introductòries

L'encapçalament del llibre especifica el títol: «El més bell dels càntics», i el nom del personatge al qual la tradició ha adjudicat l'autoria, «de Salomó», rei de Judà. El llibre fou escrit en llengua hebrea, i disposat entre els cinc *Megillot*: Rut, Càntic, Lamentacions, Cohèlet i Ester. Molt aviat, el poble començà a recitar-lo amb goig i proclamar-lo durant la Pasqua. Les versions antigues, la Septuaginta (segle II aC), en llengua grega, la Vulgata (segle IV), en llatí, i la Peshitta (segle III), en idioma siríac, han traduït els mots hebreus cercant, sempre que ha estat possible, la major finor poètica per expressar la fondària de l'amor.

La menció de Salomó figura en el títol (Cant 1,1) i entre els versets del poema (3,9.11; 8,11), com també ho fa la referèn-

cia al rei (1,4.12; 7,6). L'al·lusió a Salomó determinà que la tradició, hebrea i cristiana, atribuís el poema a la ploma del rei més savi. La saviesa del monarca, tan celebrada per l'Es-criptura, propicià que també li fossin adjudicats els llibres dels Proverbis, el Cohèlet, la Saviesa, i alguns Salms (1Re 5,12). Ara bé, com afirmen els investigadors moderns, cal entendre la locució «de Salomó» en el sentit «en honor de Salomó». Des del caire literari, l'expressió «de Salomó» constitueix una pseudonímia; és a dir, l'escriptor que va compondre el poema era un admirador del rei Salomó, per aquesta raó va dedicar i atribuir l'obra al monarca venerat, i escrigué «de Salomó», que cal entendre «en honor de Salomó», com hem esmentat.

Com estableixen els investigadors moderns, el savi hebreu que conformà el Càntic recopilà un conjunt de poemes amorosos de diverses èpoques, tramesos de manera oral. Alguns de molt antics, com el que anomena la ciutat de Tirsà (7,4), l'antiga capital d'Israel, en el Regne del Nord (segle X aC), mentre d'altres són posteriors al retorn de l'exili babilònic (segle VI aC), així ho palesa l'ús de termes arameus, grecs o perses (5,13). En definitiva, la comunitat hebrea recitava, des de l'etapa més antiga, poemes que emfasitzaven l'aspecte passional de l'amor humà. Vers el segle III aC, un autor anònim, devot de Salomó, recollí els poemes, en redactà de nous, i compongué a la ciutat de Jerusalem, amb art i geni, «el més bell dels Càntics» en honor del més savi dels monarques.

Quan vers l'any 70, els rabins jueus es reuniren en el sínode de Jamnia per establir de forma definitiva els llibres que conformaven la Sagrada Escripura, dubtaren de la conveniència d'introduir-hi el Càntic, pel seu caire sensual. Llavors es deixà sentir la veu solemne de Rabí Akiba. El savi jueu recordà a l'assemblea tremolosa que mai dins Israel no havia dubtat ningú que el Càntic fos un llibre que «taca les mans»; l'expressió «tacar les mans» significa, en el si de la tradició

hebrea, que el llibre és sant i, per tant, inspirat pel Senyor. L'Església, hereva de la decisió del sínode celebrat a Jamnia, no dubtà a admetre el llibre dins l'Esriptura sagrada.

2. La bellesa de la passió enamorada

Sota la fondària dels diàlegs, monòlegs i soliloquis, traspua la personalitat dels dos amants, l'estimada, la «Sulamita» (7,1), i l'estimat «Salomó» (3,9), ambdós manifesten la passió i l'anhel de consumir l'amor enamorat; hi apareix també un tercer personatge, el cor de les «filles de Jerusalem», que encoratja l'encesa passió dels amants. El Càntic presenta 49 paraules que no apareixen en altre indret de l'Antic Testament hebreu, A més dels nombrosos aramaismes, sorprenen els préstecs del persa, «verger o paradís» (4,13), i els d'arrel sànscrita, «porpra» (3,10); sens dubte, la follia de l'amor, com insinua el plurilingüisme del poema, abasta la humanitat sencera.

El vocabulari amorós destaca la passió i la tendresa. Mostra com els ulls de cada amant recorren el cos de l'altre; contemplen el nas (7,5), el llombrígol (7,3), els rínxols (7,6), els peus (7,6), les galtes (1,10), els llavis (4,11), la cara (2,14), les entranyes (5,14), els ulls (1,15), les mans (2,6), el coll (1,10), els pits (7,8), les dents (4,2), o les cames (5,15). El llenguatge no es limita al pla descriptiu, sinó que provoca el màxim desig d'un amant per l'altre. Admirant el cos, els amants s'apassionen, «entra'm dins la teva alcova» (1,4), es desitgen, «el meu estimat passa la mà per la fenella de la porta» (5,4), s'abraçen, «amb la dreta m'abraça» (2,6), s'estimen, «tu m'has robat el cor» (4,9), es besen, «que m'ompli de besades, de les seves!» (1,2), vessen de follia, «malalteig d'amor» (2,5), s'admiren l'un de l'altre, «que ho ets de bella i fascinant, amiga meva, i encisadora!» (7,7), es consumeixen d'amor, «jo som de l'estimat i em cerca amb passió» (7,11).

El marc de la passió de l'amor està farcit de flora esponerosa; fustam del Líban (3,9), cedres i savines (1,17), pomera (2,3), figuera (2,13), vinyes (7,13), lliris (4,5), assutzena (2,1), o mandràgores (7,14). També sorprèn la diversitat dels animals; gatzeles i cérvols (2,7), tórtora (2,12), coloma (2,14), o lleons i panteres (4,8). Sens dubte, l'escenari de l'amor evoca l'aspecte «molt bo» del paradís terrenal (Gn 1,31); el jardí on tingué lloc la primera passió amorosa que relata la Bíblia, la història d'Adam i Eva. La menció de la flora i la fauna no es limita al paper descriptiu de l'àmbit on es gaudeix de l'amor, sinó que reforça l'aspecte sensual de la passió amorosa que tan fort embolcalla els dos amants.

El llibre destaca la importància dels sentits corporals. L'olfacte pot gaudir dels perfums, «encens i mirra» (3,6) o «safrà i canyella» (4,13), que el poeta escampa per cada estrofa del Càntic. La figura del gust aflora sota la metàfora de la mel (4,11) o del vi aromàtic (7,3); la dolçor del vi i de la mel convida els amants a menjar i beure, símbols de l'abraçada de l'amor. El tacte repta sota la tendresa de la besada (1,2) i la passió amorosa dins l'alcova (3,4). La manifestació de l'oïda es concreta en el diàleg respectuós, «la teva veu és dolça» (2,14), i apassionat dels amants, «obri'm..., que duc el cap humit de rou i els rínxols de serena» (5,2).

La vista es recrea amb la tendresa i la passió amb què cada un dels amants contempla el cos de l'altre. L'estimada és comparada amb un jardí abundós de fruits i d'aromes, «verger de magraners [...] i essències balsàmiques» (4,13). Enmig del jardí de l'estimada, despunta la «font [...] d'aigües vives» (4,12), mentre l'estimat ha d'entrar dins el jardí a recollir els fruits per «engatar-se d'amor» amb la seva estimada (5,1).

Com a contrapunt de la passió enamorada, el poema sembla posar alguna prevenció vers la follia de l'amor. Així la Sulamita apareix com a «jardí tancat» (4,12), «font sense empriu»

(4,12), «una murada o una porta» (8,9), mentre el rei, eco de l'estimat, guaita darrere «el nostre mur» (2,9). Els entrebancs són la metàfora de la força amb què l'amor apassionat encega l'enteniment humà (5,8); però sobretot testimonien, i això és el més essencial, que cap contrarietat no pot aturar la «flama divina» d'una passió enamorada, ja que, sentència el poema, «com la Mort, és poderós l'Amor» (8,6).

L'Antic Testament basteix, molt sovint, l'aspecte de la dona amb els trets de la submissió, tan pròpia de la societat tribal i patriarcal de l'Orient arcaic (Prov 31). Que distinta és la dona que presenta el Càntic! La Sulamita batega per l'amor apassionat; dirà sense por: «malalteig d'amor» (5,8). El poema la descriu lliure en la seva elecció amorosa, lliure en la seva decisió, lliure per prendre la iniciativa d'estimar, lliure per a l'abraçada de l'amor. El Càntic enalteix la sensualitat del cos i la vivor de la bellesa; els amants neden sense inhibicions dins l'aigua transparent de l'amor apassionat.

La fondària de les obres cabdals de la literatura universal no rau sols en la precisió amb què descriuen esdeveniments o comenten psicologies personals, sinó en la capacitat d'impli-car el lector en la història que exposen. Com a poema primordial, la grandesa del Càntic no sols rau en la bellesa amb què descriu la passió de l'amor, sinó en la convidada que adreça als amants d'avui perquè gaudeixin de l'amor sa, carregat de tendresa, igualitari, respectuós i apassionat.

3. La sintaxi de l'amor

A diferència de la poesia romànica, l'hebrea no es basa en la rima, sinó en l'anomenat pels estudiosos «paral·lelisme». És a dir, un verset exposa una idea, «el seu cap és or pur», i el següent la repeteix amb altres paraules, «els seus rínxols, violes de palmera» (5,11); així, ambdós versets expressen «paral·lelament» el mateix concepte: la bellesa del rostre de l'esti-

mat. També pot succeir que un verset destaqui un concepte, «les teves dents, una guarda d'ovelles [...] besseres», mentre que el següent expressa el contrari, «cap n'hi ha de baciva» (6,6); jugant paral·lelament amb el terme «besseres» i el seu antònim «baciva», el poema realça el primor de les dents de l'estimada.

La riquesa del paral·lelisme hebreu es reforça amb l'ús de l'al·literació: la repetició d'un so a l'inici de cada paraula del verset; i també amb l'assonància: la repetició de les vocals en els successius mots d'un mateix verset. Encara que ambdós conceptes no siguin bons de percebre en una traducció, podem intuir-los. Vet aquí l'eco de l'al·literació: «vine del Líban [...] vine del Líban» (4,8), mentre l'assonància aflora en el verset on la repetició de la «î» hebrea deixa escoltar el gemec de l'amor: «Entr en el meu jardí [...] esposa. Recull la meva mirra i el meu bàlsam, menj la mel i la meva bresca» (5,1).

Encisa la sensualitat del poeta per descriure el cos dels amants. En el cas de l'enamorat, el Càntic recorre a la botànica, «saquet de mirra» (1,13), «raïm d'henna» (1,14), «pomera en el boscatge» (2,3), rínxols com «violes de palmera» (5,11), sens dubte, l'amant és «escollit entre els cedres», metàfora de la seva gallardia (5,15). També descriu l'esveltesa de l'amant sota l'aspecte zoològic del «gatzell o un cérvol jove» (2,9), o com el pastor enamorat, «l'estimat meu davallà al seu jardí [...] per pasturar» (6,2).

Especialment expressiu es mostra el poeta quan descriu el cos de l'enamorada: els seus cabells són «una guarda de cabres» (4,1), les galtes, «esberles de magrana» (4,3) i «erol de bàlsam» (5,13), els ulls «són coloms» (1,15) i «estanyes d'Heixbon» (6,5), els llavis són «lliris» (5,13) i «fil de color porpra» (4,3), l'alè «perfum de pomes» (7,9), el coll «és talment torre d'ivori» (7,5), els pits «com dos gatzells» (7,3), «raïms» (7,8), o «les torres de la murada» (8,10), l'alçada sembla digna de

«la palmera» (7,8), el llombrígol «és com una copa tornejada» (7,3), les cames «columnes d'alabastre» (5,15). En síntesi, els perfils de l'estimada «són com joiells, sortits de mans d'orfebres» (7,2), és com «una assutzena de Saron, un lliri de les valls» (2,1).

Quan el poeta descriu el cos dels amants, absteu els aspectes més bells i nobles de la natura per fer escoltar al lector la música de l'amor apassionat.

Com hem dit abans, un mestre de la poesia hebrea va recollir un floret de poemes amorosos per compondre el Càntic. Ara bé, no es limità a espigolar contarelles disperses; entrunyellà la poesia popular i compongué noves estrofes per forjar-les sobre l'enclusa de l'art fins que proclamà el batec de la passió amorosa que traspuen els versets del Càntic.

El mestre de poetes brodà el títol del llibre: «El més bell dels Càntics, de Salomó» (1,1). Després confegí el «Pòrtic», on l'estimada sospira pel seu estimat (1,2-4). A continuació, compongué la «Lloança de l'amor», on els dos amants teixeixen l'art d'estimar (1,5-2,7). Seguidament, entrà en el «El desig» dels enamorats que no deixen d'estimar-se (2,8-3,5). Exposit el desig, el poeta enaltí «El goig» dels protagonistes que esperen el moment de la passió enamorada (3,6-5,1). Sens dubte, el goig encén «La recerca» dels enamorats l'un per l'altre (5,2-6,3) fins que esdevé «La possessió» amorosa (6,4-8,6). El llibre finalitza amb un «Apèndix», mesell de reflexions sobre l'amor (8,7-13), per concloure amb el crit de l'estimada: «Corre, estimat, com un gatzell o un cérvol jove, per les cimes del bàlsam» (8,14).

4. Interpretació del Càntic

La tradició antiga, jueva i cristiana, interpretà el Càntic des

de la perspectiva al·legòrica. La comunitat jueva percebé sota la corona del rei, la identitat de Jahvè, el Rei d'Israel (Is 44,6), i rere la mirada de la Sulamita, contemplà el rostre d'Israel, la comunitat estimada del Senyor (Is 62,5). El savi jueu Isaac Abrabanel (segle XVI) identificà la figura de «Dama Saviesa», present al llibre dels Proverbis (Pr 8; 9,1-6), amb la Sulamita que sedueix el rei, metàfora d'Israel.

La tradició cristiana, a partir de sant Hipòlit de Roma (segle III) i sant Gregori de Niça (segle IV), contemplà la figura del rei com a metàfora de Déu o de Crist, mentre intuï en els ulls de l'estimada la identitat de l'Església. Al segle III, Orígenes percebé sota la grandesa del rei, la majestat de Jesús, i rere la passió de l'enamorada, descobrí la imatge de l'ànima humana que es deleix per l'encontre amb el Senyor, el vertader estimat. Aprofundint en l'al·legoria, sant Ambròs de Milà (segle IV) i Ricard de Sant Víctor (segle XII) sentiren el batec de Maria, metàfora de l'Església, sota les paraules que la Sulamita adreça al sobirà, símbol del Senyor, l'espòs de l'Església (Ap 21,9). Vuitanta-sis sermons escrigué sant Bernat de Claravall (segle XIII) sobre el Càntic que interpretà com el diàleg entre Crist i l'ànima del cristià. Els místics més profunds, santa Teresa d'Àvila, sant Joan de la Creu, o santa Teresa de Lisieux, comentaren el Càntic en els seus escrits espirituals.

Alguns estudiosos de les religions han comparat el Càntic amb els relats babilònics de la litúrgia d'Adonis-Tammuz. El mite, propi de la celebració de cap d'any, presenta el déu Tammuz, sinònim del cananeu Baal, i la deessa Istar, eco de la cananea Anat, acompanyats del més harmoniosos dels cants corals. A la mort d'Adonis, Istar davalla als inferns per rescatar-lo. La mort del déu i baixada de la deessa al món subterrani obren la porta de la tardor i de l'hivern, l'etapa en què la naturalesa es marceix. Quan Istar retorna viu Adonis al món terrenal, ambdues divinitats celebren les esposalles, mentre la natura a la primavera contempla com la vida torna a florir enmig dels camps. Altres comentaristes han copsat el Càntic

com un drama teatral, compacte i ben estructurat, on Salomó i la Sulamita comparteixen l'amor apassionat.

Valorant les interpretacions anteriors, els estudiosos actuals perceben el Càntic com el poema que celebra l'amor apassionat de la parella humana. La interpretació ja nasqué a l'època antiga. Els escrits de Rabí Akiba (segle I) refereixen la comprensió sensual que la comunitat jueva tenia del Càntic. El teòleg cristià Teodor de Mopsuèstia (segle IV-V) contemplà en el Càntic l'amor apassionat dels enamorats, interpretació que adoptà l'anomenat «jueu anònim» en el seu comentari (segle XII), i dugué a plenitud fra Lluís de Lleó en els seus escrits (segle XVI). Als nostres dies constitueix, juntament amb la perspectiva al·legòrica, la interpretació més habitual i poètica del Càntic; car sols l'amor apassionat és capaç de transformar i donar vida a l'existència humana!

Conclusió

Les primeres paraules que l'Escriptura posa en boca de l'home constitueixen una declaració amorosa. Quan Adam veié Eva, exclamà: «Aquesta sí que és os dels meus ossos i carn de la meua carn!»; i encara afegeix el relat: «L'home deixa son pare i sa mare per unir-se a la seva dona, i, des d'aquest moment, formen una sola cosa» (Gn 2,23-24). Quasi les últimes paraules de la Bíblia també constitueixen un cant d'amor: «L'Esperit i l'esposa diuen: Vine!» (Ap 22,17). Apurant la metàfora, la Bíblia, el llibre que relata la història d'amor entre Déu i la Humanitat, està emmarcat entre dues històries d'amor, la d'Adam i Eva i la de l'Esperit i l'Església. Entre les pàgines bíbliques, el Càntic palesa que sols l'amor apassionat obre l'horitzó cap al futur i crea les coses noves!

Bibliografia

- E. Assis, *Flashes of Fire: A Literary Analysis of the Song of Songs* (Library of the Hebrew Bible/Old Testament Studies 503; New York: T & T Clark, 2009).
- G. Barbiero, *Song of Songs: A Close Reading* (Michael Tait, tr.; VTSup 144; Leiden/Boston/Brill, 2011).
- F. C. Blank, *The Artifice of Love: Grotesque Bodies and the Song of Songs* (Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies 392; London/New York: T & T Clark).
- J. Cazeaux, *Le Cantique des cantiques. Des poupres de Salomon à l'anémone des champs* (LD 222; Paris: Cerf, 2008).
- B. Coll (trad.), *Càntic dels càntics* (Palma; Lleonard Muntaner: 2014).
- P. J. Griffiths, *Song of Songs* (Brazos Theological Commentaries on the Bible; Grand Rapids: Brzos Press, 2011).
- J. Kaplan, *My Perfect One: Typology and Early Rabbinic Interpretation of Song of Songs* (New York/Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2015).
- V. Morla, *Libros Sapienciales y otros escritos* (IEB 4; Estella/Navarra Verbo Divino, 2004).
- M. Ravndall, *Salomon in the Lower and Shape of the Song on Songs* (HBM 77; Sheffield: Phoenix Press, 2015).
- A. Schellenberg – L. Schweienhorst (eds.), *Interpreting the Song of Songs – Literal or Allegorical?* (Biblical Tools and Studies 26; Leuven/Paris/Bristol, CT: Peeters, 2016).
- S. Zang, *I, You, and the Word «God»: Finding Meaning in the Song of Songs* (Siphrut 20; Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2016).